

Čeká nás polopoušť?

Vegetace polopouště je použita pro koláž na obr. 5 záměrně z důvodu maximální možné adaptace sukulentních rostlin na nedostatek srážek a na vysoký osmotický tlak v půdních roztocích. Obrázek byl inspirován výňatkem z přednášky prof. Dr. Vladimíra Úlehly „Jak dodat jižní Moravě ráz ideální krajiny“ přednesené před 75 lety pro anketu o hospodaření v suchých krajích v Brně dne 28. června 1946, cituji: „Nemusím rozvádět, že jižní Moravě hrozí stále naléhavěji sucho a přechod k polopoušti. Kdo o tom není přesvědčen, nechť navštíví letos pouzdřanské vrchy. Uvidí tam zoraná pole, na kterých nevěšelo ani obilí, které tam bylo zaseto, a uvidí, jak se povrch takového pole pod několika řídkými líjaky a následujícím suchem s větry ve velkém odnáší do míst níže položených. Spráš je v pohybu. Totéž, co se zde vidí jako na školním příkladě, platí o jižní Moravě vůbec.“ (2).

nasycené vrstvy pod ní ležící. Půdní povrch je poté pokryt soustavou „dlaždic“. Kapilární dráhy výparu jsou zpřetrhány a dochází k nezamýšlené, leč důmyslné ochraně ornice před výparem, vytváří se tzv. dešťová past (obr. 1).

Paradoxní dopady

Lze s jistotou tvrdit, že doporučené postupy nepochybně nemají na mysli zadržování dešťové vody popisovanou „dešťovou pastí“. I tento, z hlediska vodního režimu na orné půdě negativní jev však může mít i paradoxní, pozitivní dopad: některé periodicky vysychající laguny, vznikající přítomností „dešťové pasti“ v ornici, mohou dnes v takové krajině jako jediné umožňovat přežití lupenonohých koryšů (listonoh letní je ve výřezu na obr. 2) (3). Nadmíru zajímavou otázkou bude, jak zajistit management takové lokality. Za pokus to rozhodně stojí. Tito koryši přežili jak zrod, tak vymření dinosaurů a žijí teď v krajině, z níž mizí mikroorganismy, rostliny, hmyz, ptáci atd., a jistě by tedy bylo dobré, kdyby dokázali dlouhodobě přežít.

Seznam literatury

(1) Čilek, V., Hladík, J. a kolektiv, (2021): Půda a život civilizací, Co děláme půdě, děláme sobě, ISBN 978-80-7675-015-9, vydání 1, nakl. Dokořán, 256 stran.

Obr. 4 Stejně údolí nacházející se mezi Boleradicemi a Morkůvkami, tentokrát je ale fotografie pořízena z protilehlého svahu, který je terasován a nedochází na něm k erozi. Foto Jaroslav Záhora

Obr. 5 Fiktivní koláž stejné lokality jako na předcházejících snímcích se smyšlenou budoucí vegetací, nejnižší terasou s ozimou pšenicí a periodicky vysychající lagunou pro ochranu listonohých koryšů. Vypracoval Jaroslav Záhora

(2) Úlehla, V. (1947): Napojme prameny: O utrpení našich lesů: [Sedm rozhlasových přednášek]. Praha: Život a práce.

(3) Merta L., Zavadil V., Sychra J. (2016): Atlas rozšíření velkých lupenonožců České republiky. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 111 stran.

Dohody o hospodaření, významný nástroj pro spolupráci s vlastníky a hospodáři v ochraně přírody

Pavel Pešout

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK ČR) před deseti lety začala uzavírat dohody o způsobu hospodaření formou veřejnoprávních smluv, upravující jak způsob hospodaření, tak poskytnutí příspěvku vlastníkovi či uživateli, postupně začaly tuto praxi používat i další orgány ochrany přírody, zejména některé

krajské úřady. V současné době jsou dohody o hospodaření jedním ze základních a běžně užívaných nástrojů ve spolupráci s hospodáři. AOPK ČR aktuálně podniká aktivní kroky k dalšímu zásadnímu rozšíření této formy spolupráce s vlastníky, našimi nejdůležitějšími partnery v praktické ochraně přírody.

V roce 2018 uzavřela AOPK ČR veřejnoprávní dohodu s Městem Domažlice o způsobu hospodaření v městských lesích tvořících mj. většinu území národní přírodní rezervace Čerchovské hvozdy. Jde o komplexní dohodu, kde jsou formulovány zásady hospodaření, vyčíslena výše újmý za ztížení hospodaření a dohoda o realizaci opatření ke zlepšení stavu předmětu ochrany v této části CHKO Český les. Foto Jiří Sladký

Uzavírání dohod o provádění péče o pozemky z důvodu ochrany přírody či dohod o způsobu hospodaření v chráněných územích a hradit finanční příspěvek na jejich uskutečnění je zakotveno v zákoně o ochraně přírody a krajiny (ZOPK) od jeho schválení, tedy třicet let (§ 68, odst. 2, resp. § 69). Dlouho však byla překážkou

pro aplikaci v praxi absence obecné právní úpravy institutu veřejnoprávních smluv. K té došlo až ve správním řádu (zák. č. 500/2004 Sb.) s účinností od 1. ledna 2006. Zásadní posun znamenal také nález Ústavního soudu (ÚS) z r. 2010¹⁾, obsahující podrobný výklad § 68 a § 69 ZOPK (Hůlková 2010). Přesto, že se

komentářová literatura staví k některým částem nálezů pléna ÚS rezervovaně (Vomáčka *et al.* 2018), bezesporu představoval v mnoha ohledech průlom a pro realizaci praktických opatření z důvodu ochrany přírody zůstává stále zásadní.

Aby AOPK ČR mohla vyplácet finanční příspěvky, bylo třeba ještě vyjasnění souladu s rozpočtovými pravidly (zák. č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů) a některé další změny (podrobněji viz Pešout, Šmídová 2012). Jaká je situace po téměř deseti letech, kdy AOPK ČR uzavírá veřejnoprávní dohody?

Náročná cesta k dohodám

Postupně se podařilo ustálit pravidla pro uzavírání dohod. Při nastavení procesu AOPK ČR vycházela z příslušného výkladu MŽP ²⁾, pro zajištění souladu s rozpočtovými pravidly však musela vybudovat celý systém od základu. Prvním krokem bylo vylišení běžně zadávaných činností v ochraně přírody a krajiny a stanovení obvyklých nákladů na jejich realizaci. Dnes je výsledkem číselník činností provázaný s tzv. náklady obvyklých opatření. Jednotlivé činnosti jsou postupně podrobněji standardizovány (Pešout, Štěrba 2021). Bez realizace těchto náročných kroků by bylo uzavírání veřejnoprávních smluv a zejména poskytování příspěvků na realizaci opatření obtížné

Nová metodika AOPK ČR: „Komunikace s vlastníky a uživateli pozemků ve zvláště chráněných územích“

Metodika (Farkač *et al.* 2021/v tisku) se zaměřuje na dobrou praxi v navazování a udržování férové komunikace a budování dlouhodobého partnerství mezi zástupci ochrany přírody a vlastníky či hospodáři. Na jejím vzniku se podíleli odborníci z Centra pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy (COŽP UK) a AOPK ČR. Text metodiky se opírá o zkušenosti hospodářů a pracovníků AOPK ČR.

V první části se metodika zaměřuje na obecné principy komunikace platné (nejen) v oblasti ochrany přírody. Jedná se především o budování vzájemné důvěry a partnerský přístup k vlastníkům a uživatelům pozemků. Připomíná také důležitost pochopení zájmů a omezení druhé strany a srozumitelného podání zájmů ochrany přírody a srozumitelné představení požadovaných opatření. Druhá část se zabývá rozdělením vlastníků a uživatelů do skupin s podobnými zájmy a podobným přístupem k ochraně přírody a péči o pozemky. Rozdělení do skupin dále slouží jako vodítko pro pracovníky ochrany přírody při přípravě na jednání s příslušnými partnery. V poslední části jsou představeny legislativní předpisy, ze kterých pracovníci ochrany přírody vycházejí při plánování a zajišťování péče o zvláště chráněná území, a praktické zkušenosti AOPK ČR v uzavírání veřejnoprávních dohod s vlastníky a uživateli pozemků. Text metodiky je oživen příběhy z praxe pracovníků AOPK ČR z jednání s různými vlastníky či hospodáři. Součástí metodiky jsou i odkazy na domácí i zahraniční literaturu pro zájemce o hlubší studium daných témat.

Martina Kobyláková, Eva Sochová

a komplikované, s rizikem neefektivního vynakládání veřejných prostředků³⁾. Standardizace činností také umožňuje vytvářet nástroje datové podpory (Žárybnický *et al.* 2020), které plánování a uzavírání dohod a zejména jejich dokumentaci dále usnadňuje.

Kolik je uzavíráno dohod s hospodáři?

Veřejnoprávní smlouvy s vlastníky pozemků a uživateli se staly běžně užívanou formou pro dohodu o praktických opatřeních ve zvláště chráněných územích a poskytnutí příspěvku na jejich realizaci. Méně jsou zatím bohužel uzavírány víceleté dohody, ačkoliv šetří čas a úsilí věnované administrativním krokům jak na straně AOPK ČR, tak hospodáře. Jsou totiž konstruovány tak, že pokud nevystane potřeba změny péče o předměty ochrany či se nezmění rozpočtové možnosti AOPK ČR nebo nedojde ke změně na straně uživatele pozemku, nemusí docházet ke každoročnímu opakovanému domlouvání prací a zaslulňování.

V současnosti AOPK ČR uzavírá přes 1100 těchto dohod ročně a kolem sta dohod je uzavřeno jako dlouhodobých (až na deset let). Počet veřejnoprávních smluv každoročně narůstá (viz graf č. 1).

AOPK ČR postupně rozvíjí i dohody o způsobu hospodaření v chráněných územích, na které není vázán finanční příspěvek. Příkladem jsou dohody o bezzásahových lesích a jejich monitoringu podepisovaných s Lesy ČR, s. p. (Hort *et al.* 2008).

Komplexní dohody o hospodaření – vše na jednom papíře

Pomyslně nejvyšší formou dohody s vlastníkem je tzv. komplexní dohoda o hospodaření (Pešout *et al.* 2013). Jejím cílem je formulování jasných pravidel a podmínek pro hospodaření vlastníka či uživatele. Přirozeně jde o dohody dlouhodobé, zpravidla na 5–10 let. Komplexní dohoda obsahuje tři hlavní části:

I. část: Dohoda o způsobu hospodaření

V této části dohody je formulován dobrovolný závazek vlastníka (uživatele) pozemku hospodařit tak, aby předmět(y) ochrany předmětného zvláště chráněného území byly uchovány ve stejném stavu, nebo se jejich stav zlepšil. AOPK ČR se zde zavazuje informovat vlastníka průběžně o stavu území, o jeho změnách, o nově zjištěných výskytech zvláště chráněných a cenných druhů apod. Smluvní strany se zde podrobně domlouvají na zásadách péče, tedy za jakých podmínek budou realizována jednotlivá opatření, s využitím jakých technologií,

materiálů a postupů a v jakých termínech. Pokud je třeba, může se zde prostorově i časově (např. meziročně) diferencovat intenzita hospodaření apod.

II. část: Dohoda o způsobu finanční náhrady za ztížení hospodaření

Zde AOPK ČR vlastníkově (uživateli) deklaruje vyšší finanční náhrady za ztížení zemědělského či lesnického hospodaření nebo hospodaření na rybnících v důsledku omezení z důvodu ochrany přírody (§ 58 ZOPK) nad rámec obsažených v první části dohody. Často však není možné na několik let dopředu vyčíslit přesnou vyšší újmu, a to ani ze strany vlastníka; v těchto případech je v dohodě podrobně popsán způsob výpočtu. Uzavřením dohody se sice nenahradí zákonná povinnost každoročně o újmu požádat, avšak je odbouráno opakované dokládání řady příloh (např. výpis z katastru nemovitostí).

III. část: Dohoda o provádění péče o zvláště chráněné území

V této části komplexní dohody se AOPK ČR s vlastníkem (užitelem) pozemku dohodne na realizaci praktických opatření, zpravidla vyplývajících z plánu péče a na vyšší poskytnutého finančního příspěvku (podle § 69 ZOPK). Tato část smlouvy obsahuje tzv. vyvazovací ustanovení, kdy AOPK ČR může ve smluvně ukotveném termínu avizovat, že nemá realizaci dohodnuté péče na daný rok rozpočtově pokrytou. V tom případě je na úvaze vlastníka, zda opatření provede ve vlastní režii, nebo zůstane v příslušném roce nezrealizováno.

Samozřejmě dohoda nemusí obsahovat všechny tři výše popsané části, je však výhodou jak pro státní ochranu přírody, tak hospodáře, najít shodu a uzavřít dohodu komplexní. Přes pracný proces přípravy a vyjednávání jde ve výsledku vždy o časovou i ekonomickou úsporu, lepší možnost prioritizace a hlavně vyšší stupeň porozumění; na straně hospodáře o potřebách zajištění existence předmětů ochrany, na straně státní ochrany přírody o možnostech hospodařícího subjektu.

První komplexní dohoda o hospodaření je z roku 2013 (Pešout *et al.* 2013). Od té doby jich AOPK ČR uzavřela několik, např. s městem Domažlice (viz foto).

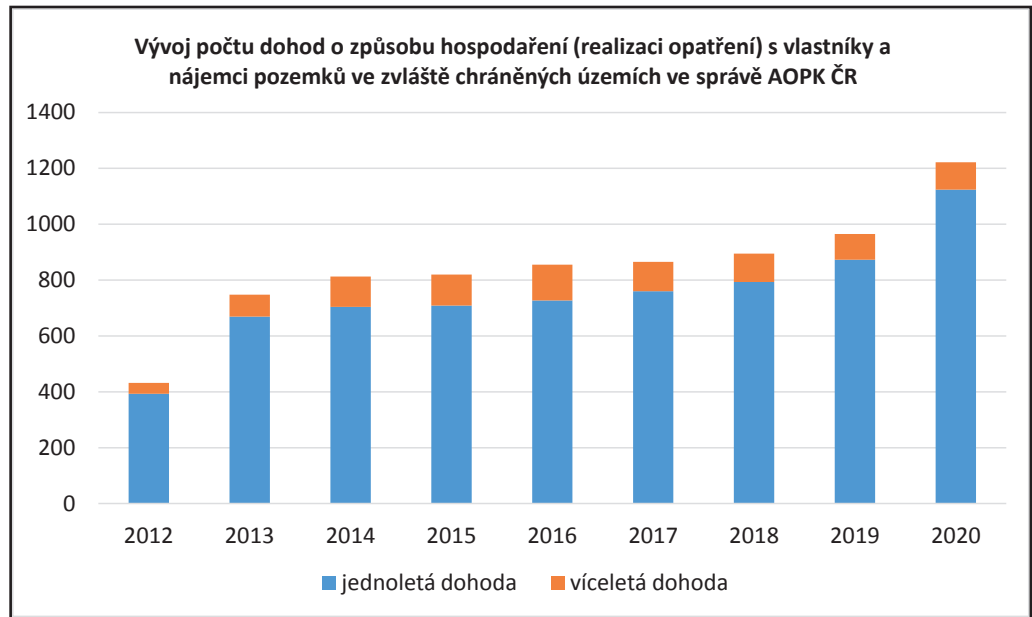
Kdy uzavírá AOPK ČR dohody mimo území ve své správě?

AOPK ČR je pověřena Ministerstvem životního prostředí ke koordinaci a zajištění realizace záchranných programů v ČR pro nejohroženější druhy. Některé z lokalit těchto druhů se nacházejí mimo území ve správě AOPK ČR. Zde byla hledána forma veřejnoprávní dohody, která by postihla dělenou kompetenci mezi orgány ochrany přírody (OOP).

Výsledkem je trojstranná komplexní dohoda o hospodaření, která byla poprvé uzavřena, ve spolupráci s Krajským úřadem Středočeského kraje, s osvětleným vlastníkem, F. Kinským dal Borgo pro lesnický management v přírodní rezervaci Dománovický les zahrnutý v záchranném programu pro hnědáka osikového (Krása, Pavlíčko 2014). Krajský úřad ve smlouvě vystupuje jako místně příslušný OOP, AOPK ČR jako vedlejší účastník, který garantuje vyplácení újmou za ztížení lesnického hospodaření a průběžnou odbornou podporu.

Více dohod o hospodaření

Významné navýšení procenta dohod o hospodaření v rámci zajišťování managementu zvláště chráněných území je jedním z hlavních cílů integrovaného projektu LIFE „Jedna příroda“, jehož je AOPK ČR spoluřešitelem.

Graf 1 Vývoj počtu dohod o způsobu hospodaření (realizaci opatření) s vlastníky a nájemci pozemků ve zvláště chráněných územích ve správě AOPK ČR. Vypracovala Klára Čámská

Veřejnoprávní smlouvu – komplexní dohodu uzavřela AOPK ČR například v r. 2018 s Městem Domažlice o způsobu hospodaření v městských lesích. Na snímku tehdejší starosta Města Domažlice Miroslav Mach (vpravo) a ředitel AOPK ČR František Pelc. Foto Pavel Pešout

V rámci aktivit tohoto projektu byla posílána kapacita regionálních pracovišť AOPK ČR v této oblasti, probíhají konzultace a školení, pro pracovníky OOP byla zpracována metodika spolupráce s vlastníky a uživateli pozemků (viz box na str. 20), jsou upravovány informační nástroje (Žárybnický *et al.* 2020) apod. Byly také identifikovány hlavní

překážky bránící uzavírání dohod v širším měřítku, např. neoprávněná obava, že v případě uzavření dohody o hospodaření vlastníka ztrácí nárok na újmu nebo že vlastníkově hrozí penále v případě neplnění smlouvy. Všechny liché obavy jsou blíže vysvětleny ve zmíněné metodice.

Závěr

Dohody o způsobu hospodaření vznikají ze vzájemné komunikace vlastníka (uživatele) pozemků a orgánu ochrany přírody. Jejich projednáváním a následným uzavíráním se dlouhodobě naplňuje v řadě strategických dokumentů ochrany přírody a krajiny opakované předsevzetí uskutečňovat ochranu přírody a krajiny za účasti vlastníků a hospodářů. Ochrana přírody se pro partnery stává čitelnější, pochopitelnější a předvídatelnější. Je proto třeba institut komplexních a dlouhodobých dohod o způsobu hospodaření v chráněných územích dále rozvíjet.

Poděkování:

Za připomínky k textu článku děkuji kolegyním Kláře Čámské a Paule Filipové.

Seznam literatury a poznámky k textu jsou uvedeny ve webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz